

Om parameter-teori

Af Stig Ingebrigtsen & Michael Pettersson*)

Resumé

Forsøget på at etablere en efterspørgselsorienteret parameter-teori med udgangspunkt i skiftet fra »producers' criteria« til »consumers' criteria« accentuerer en behandling af de underliggende erkendelsesproblemer, der knytter sig til en behovsorienteret parameter-teori. Som led i diskussionen inddrages andre discipliners behandling af analoge erkendelsesproblemer, eksempelvis uafhængighed, kontinuitet og kausalitet.

---

*) Institut for afsætningsøkonomi, HHK. Artiklen modtaget feb. 1983.

Om parameter-teori

Af Stig Ingebrigtsen & Michael Pettersson*)

Resumé

Forsøget på at etablere en efterspørgselsorienteret parameter-teori med udgangspunkt i skiftet fra »producers' criteria« til »consumers' criteria« accentuerer en behandling af de underliggende erkendelsesproblemer, der knytter sig til en behovsorienteret parameter-teori. Som led i diskussionen inddrages andre discipliners behandling af analoge erkendelsesproblemer, eksempelvis uafhængighed, kontinuitet og kausalitet.

---

*) Institut for afsætningsøkonomi, HHK. Artiklen modtaget feb. 1983.

Megen økonomisk teoribygning før 1930 omhandler bl.a. spørgsmålet om pris eller mængdetilpasning som følge af udgangspunkt i enten monopol eller fuldkommen konkurrence.

Omkring 1930 introduceres monopolistisk konkurrence som en mere realistisk markedsbeskrivelse. I konsekvens af dette burde der principielt være åbnet mulighed for en egentlig flerparameterteori. Alligevel forekommer det som om udviklingen, som beskrevet af A. Rasmussen,¹⁾ kan karakteriseres som en principiel videreførelse af prisen som den afgørende parameter. Dette sker ved, at andre handlingsparametres indflydelse illustreres ved hjælp af pris-mængde diagrammer, hvor handlingsparametrene kommer til udtryk i salgsomkostningskurven. Denne fremkommer som en simpel addition af de omkostninger, der er forbundet ved anvendelsen af handlingsparametrene. Nogle forfattere så dog et problem i muligheden for at transformere samtlige handlingsparametre til en éntydig omkostning, medens andre, eksempelvis H. Brems, mente, at samtlige handlingsparameterændringer kan repræsenteres ved omkostningsforandringer. Således er H. Brems' »composite marginal cost curves« en addition af andre handlingsparametre end prisen, betragtet som omkostninger. Denne betragtning kan alene gennemføres, fordi handlingsparametrene opfattes som uafhængige.

Den fulgte procedure kan tages som udtryk for ønsket om at optimere samtlige handlingsparametre under ét. Trods dette er mange konkrete handlingsparameterteorier ikke totalbetragtninger.

Teorien om den knækkede afsætningskurve er et tydeligt eksempel på en decideret énparameterteori, da både udspil og reaktion alene relateres til prisparameteren, og dette til trods for at en forudsætning for teorien er monopolistisk konkurrence.

I modsætning til H. Brems' parametersamlende betragtning med samtlige handlingsparametre repræsenteret i samme pris-mængde diagram, så argumenterer A. Rasmussen for en opsplitting af H. Brems' samlende betragtning ud fra et ønske om at studere de enkelte parametres indflydelse på helhedens optimum. Denne partielle an-

1) Den følgende diskussion hviler på fremstillingen i Arne Rasmussen: »Pristeori eller parameter-teori«, København 1955.

grebsmåde sammenligner A. Rasmussen selv med E. H. Chamberlin's argumentation i 1953 for partielle afsætningsfunktionssammenhænge. I relation til H. Brems' »composite marginal cost curves« fremfører A. Rasmussen det problematiske i, at en hvilken som helst parameter skal kunne fremstilles grafisk eller matematisk, men åbner på den anden side muligheden for, at målelighedsproblemet kan løses.

En af årsagerne til, at A. Rasmussen alligevel ikke følger H. Brems' handlingsparametersamlende betragtninger, kan findes i det dominerende ønske om at få gjort samtlige handlingsparametre ligestillede, hvilket vanskeliggjordes, hvis sammenhængene skulle fremstilles i prismængde diagrammer, der per se fokuserer på prisparameteren som den afgørende parameter.

Som en naturlig følge af dette generaliserer A. Rasmussen den knækkede prisafsætningskurve til også at gælde for hver af de andre handlingsparametre, partielt betragtet. Denne konkurrentadfærdsteori er senere blevet udvidet (jf. J. Aarsø Nielsen (1972),²⁾ der lader konkurrentadfærden relatere til samtlige konkurrenter, samtlige produkter/markeder, samtlige parametre, disses værdier og reaktionstid).

Det er dog et afgørende træk, at uanset hvilken af de to ovennævnte strategier, der forfølges, den parametersamlende eller den partielle, er det i begge tilfælde et mål at nå frem til en optimeringssituation, der omfatter samtlige parametre.

Dette forhold fremgår bl.a. af, at A. Rasmussen i 1967³⁾ fremhæver, at den partielle angrebsvinkel anvendes ikke p.g.a. manglende erkendelse af totalitetsbetragtningens rigtighed, men skyldes den øjeblikkelige manglende viden. Af A. Rasmussen (1955) fremgår dog samtidig, at i den udstrækning teoribygningen over totalitetsoptimering søges anvendt i en normativ praktisk virksomhedspolitik,⁴⁾ fremstår der

---

2) Jan Aarsø Nielsen: »Om deskriptiv konkurrentadfærdsteori fra en normativ afsætningsøkonomisk synsvinkel«, i Markedskommunikasjon nr. 3, 1972, pp. 1-22.

---

3) Jf. Arne Rasmussen: »Veje til en Flerparameter-teori«, i Afhandlinger fra Handelshøjskolen i København 1967, p. 64.

---

4) Jf. yderligere A. Rasmussens diskussion af optimeringsproblemer i relation til afsætningsøkonomien i Det Danske Marked 1963 pp. 24-35: »Hvor kritiske er afsætningsøkonomiens optimalpunkter?«.

vanskeligheder p.g.a. de indbyrdes sammenhænge mellem de enkelte handlingsparametre og den ringe viden om disse sammenhænge. Sammenfattende fremstår således ønsket om totalitetsoptimering, der dog vanskeliggøres af praktiske forhold, som målelighed og øjeblikkelig viden.

Ud over disse forhold af praktisk karakter, som A. Rasmussen selv gør opmærksom på, kan der anlægges nogle rent principielle betragtninger. I sit valg af definition af en handlingsparameter tager A. Rasmussen udgangspunkt i R. Frisch's begrebsfastlæggelse, hvor der bl.a. kræves uafhængighed mellem parametrene. Denne uafhængighed må relateres til parameterfastlæggelsen og ikke parametervirkningen, hvor A. Rasmussen selv anfører, at der vil være såvel substitution som komplementaritet mellem handlingsparametrene. Yderligere fremhæves måleproblemerne ved en del af handlingsparametrene, og betydningen af en kontinuert variation af handlingsparametrene anføres. Endvidere fremgår det, omend indirekte, at relationerne mellem handlingsparametre og afsætning opfattes som årsagssammenhænge. Disse indebærer normalt bl.a. et isolerbart system, fuld reversibilitet, »unidirectionality« og ingen indlæring, der beskrevet på denne måde generelt må være tvivlsomme som beskrivelse af økonomiske sammenhænge.

Rent principielt må det anføres, at ønsket, om at optimere en totalbetragtning baseret på de anførte forudsætninger, må være yderst tvivlsomt. Da der ikke forudsættes total uafhængighed mellem handlingsparametrene, kan totalbetragtningens funktionssammenhæng ikke være en simpel addition af de enkelte partielle årsagssammenhænge. Dette medfører, at uanset om optimering søges ved hjælp af en parametersamlende totalbetragtning eller ved hjælp af en række partielle afsætningsfunktioner, kan dette ikke ske på baggrund af årsagsbetragtningen.

Der er to centrale forhold i ovennævnte ræsonnement. For det første, at simpel addition alene har mening for uafhængige faktorer. For det andet, at årsagsbetragtningen i almindelighed bygger på forudsætningen om kontinuitet. Ved diskontinuitet kan det ikke afgøres, om der optræder uidentificerede årsager i springene. Konfronteres denne

principielle opfattelse med økonomiens realia, fremstår spørgsmålet om det rimelige i at opfatte økonomiske sammenhænge som årsags-sammenhænge, da der næppe nogensinde er registreret en kontinuert variation i økonomien (ikke engang tilnærmet som i fysikken).

Ovennævnte ræsonnement kan konkretiseres ved hjælp af marginalbetragtningen. Tages der udgangspunkt i H. Brems' »composite marginal cost curves«, er der som tidligere anført tale om addition af samtlige handlingsparametre repræsenteret ved deres omkostninger. Betragtes disse kurver ud fra »producers criteria« og i første omgang uden salgsfremmende omkostninger, vil der naturligt blive fokuseret på de tekniske aspekter. På denne baggrund kan det i en vis udstrækning være rimeligt at betragte de i funktionen medtagne handlingsparametre som uafhængige.

Hvis »producers criteria« betragtningen omfatter salgsfremmende omkostninger, opstår der store problemer med at opretholde forudsætningen om uafhængighed. Der vil tydeligvis være begrænsende funktionssammenhænge mellem det vi i dagens terminologi vil kalde grund- og kommunikationsparametre. Dette skaber erkendelsesmæssige problemer med hensyn til, hvad »composite marginal cost curves« egentlig omhandler. Samme konkrete funktionsforløb vil kunne dække over mange handlingsparameterkombinationer, der ikke kan forudsættes at have samme salgsmæssige effekter, hvorved selve grundlaget for at opstille p-q diagrammer bliver problematisk.

Da der for såvel H. Brems som A. Rasmussen er tale om et forsøg på en efterspørgselsorientering, må det være naturligt at tage udgangspunkt i »consumers criteria« i stedet for i »producers criteria«. For H. Brems sker denne efterspørgselsorientering ved at transformere variationer i »producers criteria« til variationer i »consumers criteria«. Fastholdelse i »producers criteria« sker bl.a. af hensyn til ønsket om uafhængighed mellem handlingsparametrene. Som et yderligere skridt i retning af en efterspørgselsorientering anfører A. Rasmussen behovet for at gå den modsatte vej, d.v.s. at transformere »consumers criteria« til »producers criteria«.

Hvor rigtigt og rimeligt udgangspunktet i »consumers criteria« end måtte være, giver det voldsomme erkendelsesproblemer for marginalbetragtningen. Der er ikke alene tale om interaktion mellem hand-

lingsparametrene, men det er den af de potentielle konsumenter på det heterogene marked oplevede interaktion.

Hvor en konkret »composite marginal cost curve« ovenfor kunne dække over mange forskellige handlingsparameterkonstellationer med forskellige salgseffekter, og hvor antallet af mulige konstellationer er en funktion af handlingsparametrenes variationsmuligheder, vil antallet af mulige konsumenttolkninger gøre antallet af konstellationer som en konkret kurve kan dække over, uforudsigelig, med mindre der anlægges nogle ekstremt mekanistiske menneskemodeller.

Antages der en menneskemodel, hvori mennesker oplever helheder, medfører dette logiske brist for »composite marginal cost curves« udtrykt i p-q diagrammer, da en given prisoplevelse vil være en funktion af en given handlingsparameterkonstellations oplevede salgseffekt, der ikke éntydigt kan transformeres til en omkostningsbetragtning. Problemet understreges af den underliggende forudsætning, at vi befinder os på det heterogene marked. Selv om der ikke betragtes »composite marginal cost curves«, men de af A. Rasmussen foreslåede partielle handlingsparameterafsætningsfunktioner, opstår der tilsvarende principielle problemer ved skift til »consumers criteria«. Dette fremgår eksempelvis af A. Rasmussen's problemer med at fastholde udgangspunktet i »consumers criteria«⁵⁾ »... idet parameteren om ikke på anden måde må kunne udtrykkes ved hjælp af de omkostninger, den påfører virksomheden«.

Et skift fra »producers criteria« til »consumers criteria« indebærer således principielle problemer, der ikke alene relateres til transformationsaspekterne. Med mindre der fastholdes et ekstremt mekanistisk menneskesyn, må selve troen på, at en efterspørgselsteori kan analyseres i todimensionale koordinatsystemer som p-q diagrammerne, indebære, at der fastholdes et udgangspunkt i »producers criteria«, da et egentligt udgangspunkt i »consumers criteria« måtte betyde, at konsumenternes oplevelse styrede valget af modelstrukturer, eksempelvis antallet af dimensioner og de enkelte dimensioners benævnelser/indhold. På denne baggrund fremstår de hidtidige forudsætninger som urealistiske, hvorfor de opstillede parameterteorier må betragtes som rene deduktive systemer.

---

5) Arne Rasmussen: »Pristeori eller parameterteori«, København 1955, p. 29.

Vi har i det foregående antydnet nogle forhold i den eksisterende parameter-teori, der giver sig udslag i metodologiske problemer for den fulgte fremgangsmåde. Her tænkes på »isolable causal trains«, ikke eksisterende interaktion og kontinuerte funktionssammenhænge. Netop disse tre forhold fremhæves af L. von Bertalanffy som væsentlige for forsøget på at få etableret et andet metodesyn »General System Theory«, først præsenteret i 1948, der umiddelbart kunne virke som et relevant alternativt metodesyn.

Et centralt element i »General System Theory« er antireduktionisme, der medfører, at der må problemløses på det niveau, der problemidentificeres, samtidig med at der fokuseres på systemer bestående af komponenter og disses koblinger, hvor sidstnævnte nu bliver det centrale. Sagt på anden måde er det metodologiske mål opstilling af retningslinier for løsning af mere generelle problemer, d.v.s. problemer karakteriseret bl.a. ved interaktion og ikke-kontinuerte (non lineære) funktionssammenhænge.

Det fremgår dog af »The Alpbach Symposium«,⁶⁾ at der er store vanskeligheder med etablering af en egentlig »General System Theory«, jf. A. Koestler's udsagn om, at han føler sig fanget mellem Scylla og Carybdis, d.v.s. mellem helheden og delene og forkaster denne dicotomiske betragtning og erstatter den med begrebet »holon«, der udtrykker en struktur bestående af niveauer med aftagende kompleksitet.

Som vi ser problemet for »General System Theory«, er det kritiske spørgsmål kausalitet. Kausalitet er knyttet til uafhængige og kontinuerte funktionssammenhænge, hvorfor en mere generel metodologi omfattende diskrete og interagerende funktioner ud fra en erkendelsesbetragtning må opgive kausaliteten, som denne er karakteriseret ovenfor.

At »General System Theory« opretholder kausalitet, fremgår bl.a. af D. Bohm's forsøg på en kausaltolkning af kvantemekanikken⁷⁾ ved hjælp af systemtænkningens sprog.

6) Koestler & Smythies: »Beyond Reductionism« London 1972, p. 417.

7) David Bohm: »On the Intuitive Understanding of Nonlocality as Implied by Quantum Theory« i Foundations of Physics, vol. V, nr. 1, 1975, pp. 93-109.

Det er meget forståeligt, at det er vanskeligt at slippe tanken om kausalitet, da denne går igen i næsten al vor indlæring, hvad enten denne er faglig eller dagligdags relateret. Med hensyn til videnskaben har kausalitetsstroen igennem flere århundreder været en absolut grundtanke for det videnskabelige forskningsideal, hvorfor det er naturligt, at videnskabsmænd som A. Einstein og D. Bohm i deres forsøg på tolkninger af den moderne atomfysik, ønsker at bibeholde kausalitet som den overordnede erkendestruktur for fysikken. Dette skal ses som et forsøg på en alternativ tolkning til den autoriserede tolkning af den moderne atomfysik, kvantefysikken, der i Københavnerskolens fortolkning (N. Bohr, W. Heisenberg) netop opgiver kausalitetsidealet som den overordnede erkendestruktur for fysikken og i stedet introducerer komplementaritetsidealet som en konsekvent almindeliggørelse af kausalitet. Herved bliver kausalitet et specialtilfælde af komplementaritet, når de oprindelige betingelser er til stede, d.v.s. når den principielle diskontinuitet (jfr. det universelle virkningskvantum der medfører en mindste størrelse) er så lille, at det er tilladeligt at se bort fra denne, hvilket er ensbetydende med genindførelse af kontinuerte sammenhænge.

Det underliggende problem for denne erkendelsesdiskussion i fysikken er diskontinuitet, indført ved M. Planck's opdagelse af det universelle virkningskvantum, der yderligere betød, at enhver iagttagelse nødvendigvis medfører en interaktion mellem måleredskab og »objekt«, som det af principielle grunde (virkningskvantet) ikke er muligt at redegøre for nøjagtigt. Som en konsekvens af denne principielle umulighed argumenterer N. Bohr for, at »objekt« og måleredskab skal betragtes som en helhed og indfører begrebet fænomen til beskrivelse af denne helhed.

Udviklingen af kvantefysikken i form af kvantemekanikken sker med udgangspunkt i indførelse af en formalisme; d.v.s. en yderst abstrakt betragtningsmåde løsrevet fra de traditionelle forestillinger, der er baseret på vore mere eller mindre umiddelbare sansninger. Kvantemekanikken søger en konsistent statistisk behandling af atomare problemer, der alene kommer til vort kendskab qua forstærkningsmekanismer, der tvinger de atomare størrelser til at manifestere sig i det klassiske 4 dimensionale rum-tidssystem, hvorfor der i formalismen

bl.a. må indgå, at ...⁸⁾ »de konjugerende variable er erstattet af operatører, som er underkastet en ikke-kommutativ algoritme, der indeholder Planck's konstant såvel som symbolet $\sqrt{-1}$ «.

Denne ultrakorte beskrivelse af fysikernes måde at behandle diskontinuitet og interaktion på, løser ikke umiddelbart de tilsvarende problemer i økonomi, da en overførsel af den matematiske formalisme må medføre store problemer, bl.a. på grund af at formalismen alene relateres til »materien«/det ikke levende, og økonomien på sin side også må omhandle de immaterielle aspekter af mennesket, med mindre der alene vælges et materielt menneskesyn. På den anden side må de erkendelsesteoretiske diskussioner i fysikken over nævnte problemer give anledning til overvejelse og eftertanke i økonomien, da som tidligere antydte diskontinuitet og interaktion snarere må være reglen end undtagelsen i økonomi. Dette understreges i den udstrækning, det ikke udelukkende vælges at basere sig på et materielt menneskesyn.

Ud fra dette fremstår valget af menneskesyn som yderst centralt omkring økonomisk teoribygning. Generelt set er valget et centralt element for enhver økonomisk teoribygning, bl.a. understreget ved, at der ikke er tale om betragtning af en uafhængig real omverden, da det eksempelvis ikke er et spørgsmål om, at virkeligheden, respektivt vor hjerne, er kausal eller ikke-kausal, men et spørgsmål om at vor viden om »virkeligheden«, respektivt vor hjerne, kan beskrives som kausal eller ikke-kausal. Der er således ikke kun tale om valg med hensyn til metodologiske problemer, men også med hensyn til ontologiske problemer; sagt på anden måde må der foretages en række valg både med hensyn til problemløsning og med hensyn til problemidentifikation og deres indbyrdes sammenhæng. Den manglende uafhængige reale omverden og interaktion er som antydte ikke kun et målingsproblem i samfundsvidenskaben, men indgår som et generelt erkendelsesproblem (jf. fænomenbegrebet), som også fremhævet af N. Bohr, der understreger, at vi altid optræder både som skuespiller og tilskuer på livets scene.

Udgangspunktet for denne artikel var forsøgene på at etablere en efterspørgselsorienteret handlingsparameter-teori baseret på en realis-

8) Niels Bohr: »Atomfysik og menneskelig erkendelse II«, København 1964, p. 72.

tisk markedsbeskrivelse i form af monopolistisk konkurrence (heterogene markeder). Det er blevet demonstreret, at selv med denne snævre betragtning over virksomhedens konkurrencesituation opstår der yderst alvorlige metodologiske problemer.

Det er dog et spørgsmål, om denne virksomhedsbetragtning er rimelig for en stor del af dagens virksomheder, hvilket bl.a. påpeges af M. Kjær-Hansen.⁹⁾

Det ville nok være mere realistisk at anlægge en helhedsbetragtning over virksomhedens relationer til omverdenen, hvad enten relationerne er horisontale, vertikale, offentlige eller private m.v.; hvor dimensionerne for relationerne må række fra konkurrence over forhandling til samarbejde, og et givet udspil kan principielt få et hvilket som helst modsvar, både med hensyn til relation og dimension. Ihu-kommes vanskelighederne med at tage udgangspunkt i »consumers criteria« fremstår et yderst kompliceret system af relationer, der understreger det tidligere fremførte om nødvendigheden af *eksplicite* valg til redegørelse for et givet system, der jo altid vil være et udsnit, uanset hvor total en teori søges opbygget. De eksplicite valg m.h.t. systemafgrænsning fremhæver også umiddelbart de relationer, der vil påvirke et valgt system, og som må betragtes som modifikatorer til fundne teorier inden for systemet.

Det må yderligere fremhæves, at med hensyn til enhver form for studium/iagttagelse af de anførte relationer vil den tidligere anførte principielle interaktion optræde. Det er således ikke muligt at tale om et »objekt« uden at se dette i sammenhæng med den valgte iagttagelsesmåde, hvilket også medførte introduktionen af fænomenbegrebet i fysikken til redegørelse for helheden, bestående af »objekt« og måleinstrument. For økonomien medfører dette, at på den ene side bliver det et åbent spørgsmål, hvad en iagttagelse egentlig omhandler, og på den anden side bliver det et lige så stort spørgsmål, hvad en kommunikation om en given iagttagelse egentlig udsiger noget om: »objektet« eller den af iagttageren oplevede interaktion mellem »objekt« og iagt-

---

9) Max Kjær-Hansen: »Samarbejde mellem teori og praksis er nødvendigt«, i Markedsføring nr. 8, 1978, pp. 4-5.

tager? Dette kan tjene til at understrege spørgsmålet om, hvad det egentlig er, der eksempelvis sker i en aktionsforskningsproces, hvor helheden gennemgår en ændring som processen forløber fra før, under til efter aktionsprocessen.

For en økonomi, der ikke udelukkende hviler på et materielt menneskesyn, medfører denne fænomen-/helhedsbetragtning bl.a., at for at kunne udsige noget om en mulig efterspørgselsorienteret handlingsparameter-teori er det nødvendigt at behandle såvel de materielle som immaterielle aspekter. Her vil komplementaritetsbegrebet blive relevant, da det typisk vil være tilfældet, at en samtidig iagttagelse af såvel de materielle som immaterielle aspekter vil være gensidigt udelukkede men tilsammen nødvendige af hensyn til helheden. Det fremgår således eksplicit, at valget af udgangspunkt (eksempelvis det materielle eller det immaterielle) bliver afgørende for en given helhedsbetragtning, jfr. i den forbindelse den tidligere anførte anvendelse af den ikke kommutative algebra i fysikken.

Et afsluttende problem for en efterspørgselsorienteret handlingsparameter-teori er spørgsmålet om forfølgelse af en optimeringsstrategi (herunder også satisfiering i den udstrækning, at satisfiering betragtes som intervaloptimering i stedet for punktoptimering). For at en optimeringsproces, som eksempelvis marginalbetragtningen, overhovedet skal kunne forløbe, må det ofte kræves, at der bygges på oversimplificerede betragtninger (jf. det tidligere fremførte omkring H. Brems og A. Rasmussen). Trods dette lykkes det ikke at undgå det tidligere nævnte metodologiske problem.

Vi har tidligere fremhævet, at valget er uundgåeligt med hensyn til problemløsning, og af det foranstående fremgår det eksplicit, at der også må træffes valg m.h.t. problemløsning. Dette kunne lede til opgivelse af optimeringsstrategier som den overordnede struktur og i stedet tage udgangspunkt i de komplekse sammenhænge og dermed acceptere, at den overordnede struktur nødvendigvis må blive en *oprindelig* dialektik,¹⁰⁾ hvilket i sidste instans også ville medføre, at det subjektive valg ville fremstå som uundgåeligt.

Problemet kan i en vis udstrækning også formuleres som valget mellem stærke, deduktive udsagn og svage, hypotetisk – deduktive udsagn.

---

10) Jf. Sokratiske analyse i modsætning til dialektisk materialisme.

På denne baggrund vil det være rimeligt at pointere en vis ydmyghed med hensyn til, hvad økonomer ved hjælp af eksisterende økonomisk teoribygning og den anvendte metodologi kan/bør udtale sig om.